

Els mitjans de comunicació davant la immigració.

La responsabilitat d'informar, la responsabilitat de conviure

Vicenç Villatoro

■ *Constructors de sentit, els mitjans de comunicació s'erigeixen com a responsables socials de la creació de models d'interpretació de la realitat. Prenent aquesta premissa com a punt de partida, l'article obre un debat sobre el paper dels mitjans respecte al tractament informatiu de la immigració.*

Entre la regulació per llei, i la no-regulació sense límits, l'autor defensa l'autoregulació dels mitjans i l'elaboració de codis deontològics com a vies que fan possible la construcció de discursos mediàtics que responguin a la seva responsabilitat social d'informar i de fonamentar la convivència pacífica.

Sense ganes de ser exageradament transcendent, tinc la sensació que parlar del tractament dels fets immigratoris en els mitjans de comunicació és un dels debats centrals del nostre temps, perquè és -per dir-ho així- un debat al quadrat. Vull dir que és una qüestió en la qual participen dos debats que, fins i tot observats independentment, formen part de l'agenda de les nostres urgències teòriques i pràctiques. Un, el debat sobre les formes de gestió d'unes onades immigratòries i dels seus efectes socials i culturals, que per les seves característiques ens és del tot nou. L'altre, el debat sobre la responsabilitat social, en general, dels mitjans de comunicació. O, si es vol, de com els mitjans de comunicació han de respondre a responsabilitats socials diverses, i sovint fins i tot contradictòries, si

més no en apareença. Personalment, jo crec que discutiríem apassionadament la gestió del fet immigratori encara que no hi hagués immigració. I discutiríem apassionadament la responsabilitat social dels mitjans, encara que no hi hagués fet immigratori. Com serà, doncs, de calent i d'apassionant, l'espai d'intersecció de tots dos debats. Un espai que, m'avanço a dir-ho, existeix, és central i transcendent.

Contra algunes tradicions metodològiques, no començaré l'exposició analitzant el contingut de les paraules de l'enunciat. Donem per suposat -i és molt suposat- que estem d'acord de què parlem quan parlem d'immigració. Suposem també -i no és menys arriscada la suposició- que estem d'acord sobre què volem dir quan parlem de mitjans de comunicació. Però si se'ns demana participar en aquest debat deu ser -és- perquè entorn dels dos mons, i encara més en la seva intersecció, hi ha la vivència d'un problema. No és que la immigració sigui un problema, en ella mateixa. No és que els mitjans de comunicació siguin intrínsecament problemàtics. Però damunt d'un fet i de l'altre s'hi projecta una percepció problemàtica, que hauríem de descriure abans d'avançar. Per dir-ho així, intentem establir *quin és el problema de la immigració i quin és el problema dels mitjans*.

Immigració, acollida, diversitat

Quan d'una manera creixent els ciutadans esmenten la immigració com una de les qüestions que més els preocupen, jo crec que sovint es barregen tres àmbits diversos, tot i que relacionats:

a) Els fluxos migratoris, pròpiament dits. És a dir, els desplaçaments de població, les fronteres, les quotes, les pasteres, els papers i els no-papers, l'entrada d'immigrants i la seva regularització legal.

Vicenç Villatoro

Escriptor, periodista i membre de la Comissió d'Estudi sobre la Immigració del Parlament de Catalunya

b) L'acollida dels nouvinguts. És a dir, les condicions socials en les quals persones vingudes de fora aterren a la nostra societat, les polítiques sanitàries, urbanístiques, educatives, que comporta l'arribada d'un contingent de persones que vénen de fora.

c) La gestió de la diversitat. La necessitat de trobar mecanismes de convivència entre persones que participen de tradicions religioses, polítiques, culturals, diverses i la forma d'aconseguir una societat on la diferència no esdevingui desigualtat de drets i deures ciutadans.

Normalment, posem tots tres àmbits en el paquet comú que va sota l'etiqueta "immigració". Però de fet són àmbits diferenciats. En un cert sentit, els nostres models de generalització del benestar i de gestió de la diversitat ens els hem de plantejar igual tant si hi ha immigració com si no hi és. En tot cas, el fet immigratori pot exigir-nos un ritme de reflexió més accelerat. A través de la immigració, la nostra societat es mira al mirall. Si estem d'acord que d'immigrant no se n'és tota la vida i que encara menys és una condició que s'hereta -la molt absurda expressió d'*immigrants de segona generació*-, fins i tot una societat sense immigrants s'hauria de plantejar avui la seva forma nova de gestionar la diversitat interior. Quan en alguns barris de França o de la Gran Bretanya hi ha enfrontaments de rerefons racista o xocs entre persones o grups de religió o referents culturals diversos, però nascuts tots en el país, no podem parlar d'un problema d'immigració, sinó d'un problema de gestió de la diversitat.

Tots tres àmbits, que ja sé que tenen una certa relació, presenten aspectes problemàtics, en un sentit o altre. Són un problema, òbviament, les polítiques d'immigració i són un problema els morts que hi ha a l'Estret de Gibraltar o les màfies que trafiquen amb persones. És un problema l'eficàcia acollida social dels nous contingents de persones vingudes de fora i la seva integració en el nostre model d'estat del benestar. Hi ha tensions indubtables a partir de la presència en uns territoris que estaven acostumats a d'altres tipus de diversitats de persones i grups amb variades tradicions culturals, polítiques i religioses. Però em sembla que faríem bé de no barrejar les tres qüestions. I probablement allà on el debat serà més viu i hi haurà més feina a fer serà, al meu parer, precisament en la gestió de la diversitat.

La responsabilitat social dels mitjans

Al marge fins i tot de les qüestions més o menys relacionades amb la immigració, entorn dels mitjans de comunicació hi ha un debat permanent que afecta el que podríem anomenar les seves responsabilitats socials. És obvi que els mitjans són avui els principals constructors de sentit, els qui forneixen el conjunt de la població dels models d'interpretació de la realitat, dels estereotips, de les dades que alimenten, configuren, confirmen o desmenteixen les visions del món. Per tant, els mitjans participen decisivament en la construcció dels valors socials, en una relació dialèctica, de permanent anada i tornada de la realitat: d'una banda, els mitjans són un mirall dels valors d'una societat i de les seves relacions internes i de l'altra, són fonamentals en la definició de valors i actituds. No diria que els mitjans imposen a la societat uns models d'interpretació i de sentit, però amplifiquen i modelen aquests models, dels quals són a la vegada causa i efecte. Això ens porta al que per mi és el centre del debat sobre el paper dels mitjans, que podríem centrar en els espais de col·lisió entre dues formes diverses de responsabilitat social:

a) En la mesura que els mitjans participen en la construcció de valors, estereotips i actituds, els mitjans de comunicació tenen la responsabilitat social de procurar que aquests valors, aquestes imatges i aquestes actituds contribueixin a la convivència, al respecte mutu, a la consolidació de formes democràtiques de llibertats i participació.

b) Els mitjans tenen la responsabilitat social de respondre al dret dels ciutadans a obtenir la informació que considerin rellevant, sense que se'ls oculci res que els importi. La relació entre els mitjans i els ciutadans es fonamenta en un contracte de confiança segons el qual els mitjans respecten els fets, ofereixen opinions i en cap cas oculten -ni a fi de bé- cap fet o cap informació que els seus receptors desitgin obtenir.

El contracte de confiança fundacional dels mitjans de comunicació exigeix que els seus receptors tinguin la certesa -o, si més no, que no tinguin una certesa contrària- que no els serà ocultat res que els propis receptors puguin considerar rellevant. El fonament d'aquesta responsabilitat

social no és tant el dret a la llibertat d'expressió dels mitjans com el dret a la informació dels ciutadans. Ni els poders públics, a través de cap forma de censura, ni els mateixos mitjans, a través d'una ocultació deliberada de fets rellevants -un altre nom de la mateixa censura- poden coartar aquest dret a la informació, ni tan sols en nom d'un bé superior. Aquest debat va molt més enllà de la qüestió concreta de la immigració. És un debat que afecta moltíssims àmbits informatius, des del tractament del terrorisme fins a la relació entre els mitjans i la vida privada de les persones. Personalment, és un debat en el qual no crec que en cap cas es pugui plantejar com a solució qualsevol forma de censura: silenciar fets o dades deliberadament, en nom d'una causa noble o no tan noble. Els límits de la llibertat d'informació -o del dret a la informació, si agafem la perspectiva de tots els ciutadans- només pot tenir els límits del codi civil, és a dir, la falsedat manifesta, la calúmia o la injúria. En tot cas, sí que la legislació pot posar límits a l'opinió en nom d'alguns principis, molt pocs: evitar la incitació a l'odi o a la violència o la seva apologia. Però una democràcia ha de ser molt curiosa i molt prudent a l'hora de posar aquesta mena de límits.

En qualsevol cas, el problema es presenta quan els mitjans poden tenir dubtes entre aquestes dues responsabilitats socials, que en alguns casos són complementàries, però que en altres poden aparèixer com a alternatives: oferir determinats fets o determinades dades -no parlem ja de determinades interpretacions- pot ser una manera de complir la pròpia responsabilitat social d'informar i d'oferir al ciutadà tot allò que al mateix ciutadà li sembla rellevant, però pot entrar en col·lisió amb la responsabilitat social de no alimentar estereotips, actituds o percepcions que dificultin la convivència i afavoreixin el conflicte. Personalment, em sembla que en tots els casos la millor fórmula per resoldre aquesta paradoxa és l'autoregulació pública dels mitjans, a partir de codis deontològics explícits, en els quals es publicitin els límits que cada mitjà posa a la seva llibertat d'informar i d'opinar en nom de la defensa de valors que consideri superiors. L'autoregulació -després veurem com es pot aplicar al cas que ens ocupa- em sembla l'única fórmula de mantenir l'imprescindible contracte de confiança entre els ciutadans i els mitjans i, al mateix temps, atendre la responsabilitat

social que demana no alimentar actituds i estereotips que afavoreixin el conflicte.

Els requeriments als mitjans

A partir precisament de la seva responsabilitat social a través de la formació d'imatges i estereotips, que desemboquen en actituds, els mitjans de comunicació reben una sèrie de requeriments explícits o implícits per part dels sectors més sensibilitzats de la societat. Són requeriments que els fan en primer lloc els poders públics i en paral·lel les organitzacions que, per la seva activitat i sensibilitat, s'hi senten més directament implicades. En el cas de Catalunya, aquests requeriments han estat explicitats, d'una manera transparent, en l'**Acord Parlamentari sobre Política d'Immigració**, redactat per una comissió mixta de parlamentaris i experts i aprovat per unanimitat pel nostre Parlament el 27 de juny de 2001. Vaig tenir la satisfacció de ser un dels membres de la comissió que va redactar el document, com a portaveu en aquesta comissió del grup de Convergència i Unió, i, per tant, no voldria ser massa emfàtic en la seva valoració. Però en qualsevol cas tinc la impressió que, pels seus continguts, per la seva aprovació unànime, pel fet de ser redactat conjuntament per parlamentaris i per persones que representaven punts de vista molt plurals i molt competents en el tractament del fet migratori, aquest document és particularment valuós i probablement imprescindible per tractar, a partir d'ara, qualsevol aspecte sobre la immigració a Catalunya. Naturalment, també aquest que ens ocupa.

(1)

Després de fer diverses recomanacions als poders públics sobre les polítiques a portar a terme respecte a la immigració a Catalunya, el document fa una sèrie de requeriments addicionals, dirigits essencialment al món dels mitjans de comunicació, de la Universitat i dels líders d'opinió, per tal de trobar un discurs responsable i precís. El document considera que la generació d'un discurs adequat és tan important com les mateixes polítiques per tal d'evitar els conflictes potencials entorn de la immigració. En aquest sentit, el document conté un requeriment específic als mitjans de comunicació i diversos requeriments més genèrics, que també els afecten. El requeriment específic insta *un tractament adequat del fet migratori en els*

mitjans de comunicació, de manera que s'evitin les distorsions i trivialitzacions d'aquest tema i es fomenti el coneixement de les cultures de procedència dels principals grups d'immigració.

Però hi ha en el document altres requeriments més genèrics, pel que fa al discurs sobre la immigració, que afecten els mitjans de comunicació, al costat d'altres sectors generadors de discurs:

- Evitar magnificar la immigració, procurar situar-la en els seus termes justos i destriar-la d'altres qüestions que tenen entitat pròpia i diferenciada i que poden dificultar molt l'articulació social, ben al marge de la immigració: les desigualtats econòmiques i socials, l'atur, l'urbanisme especulatiu, els abusos de poder.
- Revisar l'ús del terme "*mestissatge*" (que en si mateix sembla un terme racista), i no confondre els intercanvis i les interrelacions entre persones i pobles amb una homogeneïtzació importada i amb la dimissió dels propis referents de partida. Una pluralitat real s'aconsegueix només amb anys de convivència constructiva.

El document alerta també sobre alguns components del discurs que es poden tornar en contra d'un projecte de futur desitjable.

- Alerta sobre el fet que una concepció ingènua de multiculturalitat, presentada com a model social desitjable, pot suggerir la possibilitat i, fins i tot, la conveniència de renunciar a construir una comunitat política de ciutadans fonamentada en uns senyals d'identificació compartits.
- Alerta també respecte a un discurs sobre la immigració presentada com una possibilitat per solucionar els dèficits demogràfics, dèficits del sistema de pensions i buits del mercat laboral, tot això en els països europeus. És a dir, sovint la immigració és presentada com una necessitat, com un mal menor. Aquest és un discurs que, a part d'estar mal fonamentat en un model molt estàtic, és utilitarista, perillós -què passarà si la natalitat augmenta o si remunta l'atur?-, que deixa de banda el respecte a les persones i l'exercici de la llibertat com a element bàsic en una societat democràtica.

Els requeriments que fa el Parlament de Catalunya en aquest document, del qual torno a recomanar la lectura completa perquè em sembla que hi ha aportacions de llenguatge noves i punts de vista originals, no són rutinaris ni expressió estricta de bones intencions genèriques.

Aplicats a la feina quotidiana dels mitjans, aquests requeriments poden ser acceptats o no, poden entrar o no en col·lisió amb les pràctiques i amb el llenguatge dels mitjans, però tenen traduccions concretes i específiques. Si se'm permet entrar ja en l'àmbit de les interpretacions, diria que a través d'aquests requeriments es demana als mitjans que adoptin criteris nous tant pel que fa a la informació com a l'opinió. Criteris de vegades restrictius, coses a evitar, i de vegades positius, coses a potenciar.

a) Criteris restrictius pel que fa a la informació.

- Evitar la magnificació. Presentar el volum del fet migratori en els punts justos i no presentar-la com un fenomen més gran ni més accelerat del que és. Evitar, per tant, la imatge de l'allau migratori.
- Evitar la distorsió i la dramatització. No presentar sistemàticament el fet migratori associat a aspectes conflictius i amenaçadors.
- Evitar la confusió entre la immigració i d'altres realitats socials. No atribuir, per tant, al fet migratori un potencial conflictiu que de fet s'ha d'atribuir a problemes d'altra naturalesa. No culpabilitzar la immigració de problemes que de fet tenen un altra mena de causes.
- Evitar la trivialització. En l'altra punta de la magnificació, reconèixer al fet d'immigrar la seva intensitat dramàtica i a l'immigrant la seva dignitat personal.

b) Criteris positius pel que fa a la informació.

- Potenciar tot allò que signifiqui coneixement de les tradicions culturals, religioses i socials de procedència dels principals col·lectius immigrants.
- Valorar d'una forma especial aquella informació que presenta experiències positives de convivència i d'integració.

c) Criteris respecte a l'opinió.

- Ser conscients que termes com "*mestissatge*" o "*multiculturalitat*" poden alimentar una imatge de dimissió obligatòria dels propis referents de partida i la renúncia a uns senyals d'identificació compartits pel conjunt social.
- Evitar una presentació estrictament utilitarista de la immigració -encara que això precisament ajudi a presentar-la com a positiva-, perquè un canvi en la conjuntura no signifiqui l'aparició de fenòmens de refús. Si la immigració es presenta com a necessària per tenir mà d'obra en un

moment de molt poc atur, ¿què en farem dels immigrants si puja l'atur?

- Evitar enfrontar-se a la immigració amb el discurs de la por, que com diu el mateix document en el seu paràgraf final *és la mare de totes les violències, de totes les xenofòbies i de totes les manques de respecte a les persones.*

Des d'altres instàncies es podrien formular aquests requeriments amb d'altres paraules o es podria observar la seva aplicació a casos concrets, però en qualsevol cas no són unes peticions rutinàries ni senzilles d'acomplir. La màxima representació de la societat es dirigeix als mitjans de comunicació i els recorda la seva responsabilitat social com a creadors d'imatges, estereotips, valors i actituds. La resposta dels mitjans de comunicació ha de confrontar aquesta responsabilitat social amb la seva altra responsabilitat, que és la d'informar, la de servir al dret a la informació dels ciutadans.

Les dificultats de la pràctica periodística

Si existeix un debat sobre el tractament de les qüestions d'immigració en els mitjans de comunicació és en bona part perquè els sectors més sensibilitzats de la nostra societat retreuen als mitjans presentar, en la major part dels casos, el fet migratori, l'acollida de persones procedents de fora i l'existència de diversitat religiosa o cultural associats a situacions de conflicte o de problema. Per dir-ho d'una manera, aquests sectors més sensibilitzats retreuen als mitjans que es parli de les mesquites quan les tanquen o quan hi ha protestes veïnals, que quan un atracador és de procedència extracomunitària es citi expressament aquesta procedència, que les informacions sobre pasteres naufragades alimentin una idea d'allau inaturable i tràgica d'immigrants. La conflictivització, la problematització, no tan sols del fet migratori en ell mateix, sinó de les situacions de diversitat religiosa i cultural.

El retret és pertinent i ha de fer pensar els periodistes, però la resposta des de la lògica dels mitjans de comunicació -és a dir, des de l'aplicació de l'altra gran responsabilitat social, que és la de servir al dret a la informació dels ciutadans- presenta matisos que cal també tenir presents. Apuntem-los, com a matisos.

a) La funció informativa dels mitjans no és oferir visions notorials de la realitat, sinó donar notícies. La suma de totes les notícies no és igual a la suma de tot allò que està passant, sinó que és per naturalesa esbiaixada: és notícia allò que és excepcional, nou, sorprenent, interessant, important. No tot allò que passa. En conjunt, i no referint-nos tan sols a la immigració, els mitjans de comunicació presenten -precisament per aquesta lògica que els és essencial, no pas impostada o malèfica- una visió de la realitat esbiaixada cap al conflicte i el problema. Allà on no hi ha novetat o excepció no hi ha notícia, encara que hi hagi esdeveniment. No es tracta d'oferir llistats inacabables d'esdeveniments no excepcionals positius per compensar la notícia d'un fet excepcional negatiu. La crítica a la negativitat dels mitjans de comunicació la fan tots els sectors que s'hi veuen reflectits sense excepció. En la mesura que allò que és notícia sol ser allò que és excepcional, que sorprèn per no habitual, la negativitat dels mitjans no deixa de ser paradoxalment una constatació optimista: vol dir precisament que el conflicte, el problema, són excepcionals. El dia que calgui destacar com a excepcional allò que és positiu serà, paradoxalment, un mal dia.

b) Allò que és rellevant d'una informació no ho decideix el mitjà o el periodista, sinó el lector o el receptor en general. O, dit d'una altra manera, allò que estableix el criteri no és la sensibilitat o la visió del món del mitjà, sinó l'interès del receptor. Des dels sectors més sensibilitzats es diu, de vegades, que en un problema d'ordre públic no és rellevant la nacionalitat o l'origen del protagonista. Quan aquest protagonista pertany a la majoria, mai no s'emfatitza la seva procedència: mai no hem vist, aquí, un titular que digui que un català, un espanyol, un catòlic, un home blanc, ha fet un atracament. Sí que hem vist tots titulars -o textos interiors- on se'ns informava que l'atracador era marroquí o gitano o musulmà o jueu. No cal presentar la casuística: tots la coneixem. Dit així, sembla que els mitjans cometin una terrible injustícia. Però aquell que ha de decidir si li interessa o no saber aquesta dada no és el periodista ni els poders públics ni els sectors sensibilitzats, sinó el receptor d'informació. Per mantenir el contracte de confiança dels mitjans amb el ciutadà, aquesta ciutadà no ha de poder pensar mai que el mitjà li oculta expressament una dada que a ell li interessa de saber. Si es produeix aquesta desconfiança -típica dels mitjans de comunicació sota

situacions dictatorials-, els mitjans passen a ser llegits entre línies i no compleixen de fet la seva responsabilitat social central. Per tant, no seria just ni obligar els mitjans ni demanar-los que s'obliguin a no donar sistemàticament determinades dades que els receptors poden considerar rellevants. El que es pot recomanar és una gestió prudent i responsable de l'èmfasi i de la forma com són ofertes aquestes dades.

c) El paroxisme del llenguatge políticament correcte acaba provocant en el receptor desconfiança respecte als mitjans i sovint la pura impossibilitat d'entendre les notícies. Sovint, el llenguatge políticament correcte -és a dir, el llenguatge a través del qual els mitjans es preocupen només de la seva responsabilitat social en la formació d'estereotips i no de la seva responsabilitat social d'informar de forma comprensible- desemboca sovint en l'adopció de fórmules eufemístiques per parlar de les coses o en l'ocultació d'aspectes imprescindibles per a la comprensió de la notícia. Per exemple, informar d'alguns xocs de grups de joves a Barcelona que es van produir fa uns mesos sense dir que uns eren magrebins i els altres sud-americans -com va fer algun mitjà obsessionat per la correcció política- convertia la notícia en literalment incomprendible i plantejava al receptor preguntes que no li eren respostes. Si hi ha una baralla entre dos grups i existeix alguna cosa que els distingeix -que són d'equips de futbol diferents, d'ideologies, religions o orígens diferents- és una dada que no es pot ocultar.

d) L'obsessió per la correcció política i el temor a ser considerat racista pot portar els periodistes a aplicar actituds o fets protagonitzats per col·lectius de procedència forana criteris valoratius diferents als que s'aplicarien davant dels mateixos fets protagonitzats per persones o grups que no tinguessin aquesta procedència. Actituds que es considerarien denunciabils i publicables en el comú dels casos -per exemple, l'obstaculització de la feina d'informar-, provoquen una reacció diversa, per excés o per defecte, quan es tracta de col·lectius diguem-ne, per simplificar, procedents de la immigració. Precisament aquesta és l'actitud més racista: valorar diferentment uns mateixos fets, segons quin sigui l'origen cultural o religiós dels seus protagonistes.

e) L'actitud dels mitjans davant de qualsevol tema potencialment conflictiu no ha de ser un despotisme

il·lustrat en el qual uns professionals tenen el monopoli de la llibertat d'expressió i decideixen què és allò que ha de saber i què és el que no ha de saber el ciutadà. Els mitjans són els intèrprets de les demandes informatives variables dels ciutadans, subjectius en les valoracions i les interpretacions, objectius en allò que els esdeveniments tenen d'objectivable i que distingeix la veritat de la falsedat. Una interpretació pot ser errònia, una notícia pot ser falsa. Els mitjans tenen dret a l'error, però no a la falsedat.

Aquest llistat de reflexions no s'ha d'interpretar com una defensa tancada de les pràctiques periodístiques tal com són, com una reacció corporativa als requeriments dels sectors més sensibilitzats de la societat, en nom, com deia, de la responsabilitat social dels mitjans. És només el recordatori que s'ha de trobar un espai d'intersecció entre aquests molt raonables requeriments i la lògica pròpia dels mitjans, que és l'expressió del seu deure informatiu. Un espai d'intersecció, un llibre d'estil pràctic, que molt probablement tindrà molt poques normes bàsiques d'acompliment absolut i universal i tindrà molts compromisos d'actitud, de voluntat, de gestió de la realitat informativa de cada dia de forma responsable i amb sentit comú.

La via de l'autoregulació

Bona part dels problemes que planteja el xoc de les dues grans responsabilitats socials dels mitjans -la d'informar i la de fonamentar la convivència pacífica i democràtica- són aplicables al tractament de la immigració i de la diversitat com són aplicables a molts altres casos. En definitiva, el que es posa damunt de la taula és la qüestió dels límits: Ha de tenir algun límit la feina dels mitjans de comunicació? Existeix algun bé superior que demani o obligui a aturar la seva feina a partir d'una certa ratlla? Certament, les lleis ordinàries ja dibuixen alguns límits: la falsedat, la injúria, la calúmnia... En nom d'altres valors, podem demanar als mitjans que no apliquin automàticament la seva lògica informativa sinó que la matisin?

Personalment, crec que sí que hi ha uns límits, però crec saber també que són límits subjectius, que no tots posaríem en els mateixos llocs. Hi ha dues opcions extremes: la regulació per llei, és a dir, que siguin els poders públics els que estableixin els límits, o la no-

regulació, és a dir, la negació dels límits. Entre totes dues, hi ha la via de l'autoregulació dels mitjans: són els mateixos mitjans els que individualment o col·lectivament determinen on posen els seus propis límits i ho expliciten davant de la societat, per tal de mantenir amb ella el seu contracte de confiança.

Tradicionalment, la via de l'autoregulació ha estat l'opció dels mitjans de comunicació catalans davant dels problemes pràctics de fixació dels límits del dret a la informació, tot i que probablement hem d'entrar en una nova fase en la seva aplicació. Fa un temps, en un informe per al Consell de l'Audiovisual de Catalunya sobre el tractament informatiu del cas Alcàsser i els problemes que comportava, vaig proposar apassionadament aquesta forma i feia servir com a argument un text publicat llavors per Jorge M. Reverte a *El Periódico*, on deia: *El caso Alcàsser ha sido el más escandaloso de los ejemplos. Los intereses privados se ponen por encima del principio que ampara la presunción de inocencia. Hay que optar entonces por la limitación de las libertades o el autocontrol de los medios. Una sociedad madura pide lo segundo. I afegia més endavant: Desde fuera de Cataluña algunos miramos con envidia la decisión de los periodistas de Barcelona de elaborar un Código Deontológico.* (2)

De fet, aquesta via de l'autoregulació ja s'ha fet servir a Catalunya al voltant del tractament informatiu de la immigració. L'any 1995 es va signar per part de 25 mitjans de comunicació catalans, el Departament de Benestar Social i el Col·legi de Periodistes, un conveni genèric sobre la protecció de la cultura i de la imatge de la immigració en els mitjans de comunicació social. El Col·legi de Periodistes, la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, el Consell de l'Audiovisual de Catalunya, la Federació Catalana de Municipis, l'Associació Catalana de Municipis i els mitjans signants participen d'un programa dins del Pla interdepartamental d'Immigració 2001-2004 (3) que busca la continuïtat d'aquells convenis amb tres objectius específics:

- Promoure el trencament dels estereotips vers els immigrants.
- Apropar a les minories diferenciades culturalment els mitjans de comunicació.
- Incentivar la divulgació dels aspectes positius i favorables de la immigració.

Renovar els compromisos

La via, indubtablement, és aquesta. Els mitjans de comunicació, seguint aquesta via, han de fer públics els seus codis deontològics respecte al tractament de la immigració i han d'assumir públicament uns compromisos sobre la seva línia informativa i la seva línia editorial que no contradiguin les seves diverses responsabilitats socials: que enforteixin la convivència i el respecte mutu sense renunciar a oferir als receptors tots els aspectes rellevants de la informació. De vegades, aquests compromisos seran terminològics: no fer servir expressions despectives o ambigües, però també evitar expressions aparentment neutres que tenen un fort substracte ideològic. Per exemple, l'expressió *immigrants de segona generació* pertany a aquesta categoria, en la mesura que suposa que la condició d'immigrant no tan sols no es perd mai, sinó que fins i tot es transmet als propis fills. Altres vegades, el compromís serà d'actituds: valorar per damunt de l'estricta dinàmica informativa la presentació d'aspectes positius i favorables de la immigració, restringir al màxim el tractament de les informacions negatives, evitar-ne la sobrevaloració. En aquests casos, serà difícil establir mesures extremadament concretes i permanents.

Un capítol a part mereixen les línies editorials i els espais d'opinió dels mitjans de comunicació. Les opinions, òbviament, són lliures. Seria un error, a la meua manera de veure, que les línies d'opinió dels mitjans menyspreessin i ocultessin les legítimes inquietuds que una part de la població pot tenir vers la immigració i la diversitat. El risc llavors seria generar un discurs impecable, políticament correcte, en l'espai públic, mentre que per sota es podria consolidar un discurs xenòfob gairebé clandestí, sense presència als mitjans, però amb un immens ressò social. El compromís dels mitjans, pel que fa a l'opinió, no pot ser el d'ocultar i menystenir les inquietuds de la població, però sí que pot ser el d'entrar en un diàleg positiu i democràtic que eviti precisament que aquestes inquietuds legítimes degenerin en xenofòbia i racisme. En un procés d'autoregulació, em semblaria desitjable que els mitjans adquirissin un compromís públic de no alimentar en les seves línies d'opinió les actituds de refús a la immigració i a la diferència, sense ocultar els problemes, però també sense presentar com a solució un tancament que a més a

més d'indesitjable és impossible. I un compromís al mateix temps de no fer servir aquest recel per motius polítics o comercials, com un recurs populista per atreure i consolidar sectors que poden tenir inquietuds i recels respecte a la nova situació en la qual ens trobem.

En qualsevol cas, aquesta línia de l'autoregulació iniciada amb els convenis de l'any 1995 ha d'aprofundir-se, si més no en tres línies essencials:

- Redactar nous convenis que concretin més els compromisos dels mitjans en el tractament de la informació, incorporant els requeriments formulats pel Parlament de Catalunya i desembocant en un llibre d'estil més precís.

- Arribar a un pacte entre els mitjans sobre els límits de les línies editorials i d'opinió entorn de la immigració i sobre el tractament, al costat dels fenòmens generats per la immigració, dels fenòmens de refús o de recel que es puguin produir.

- Establir un mecanisme públic de seguiment i de control de l'acompliment d'aquests compromisos, per part d'un organisme neutral que faci informes públics que tots els mitjans es comprometien a escoltar i divulgar.

Evidentment, un dels problemes de l'autoregulació és el seu compliment. La regulació feta pels poders públics a través de la llei té mecanismes per fer-se complir. Pel que fa a l'autoregulació, l'únic instrument imaginable és el d'un consell independent -en el marc del Consell de l'Audiovisual de Catalunya o del Col·legi de Periodistes- que ensenyi metafòricament la tarja groga a qui no respecti els compromisos adquirits. Tenint present que sempre poden existir mitjans que limitin els seus compromisos o que simplement no n'adquireixin. En tenen tot el dret, però el públic té també tot el dret a saber-ho.

Una coda per apuntar només una qüestió nova, que encara no té una gran presència, però a la qual caldrà atendre molt probablement en el futur: els mitjans de comunicació que tinguin com a destinataris els propis sectors procedents de la immigració o de grups culturals diferenciats. Molt sovint, mitjans finançats des dels països d'origen i que poden tenir precisament per objectiu acuirassar les pròpies comunitats per tal de dificultar-ne la integració o la relació permeable. Serà important que

aquests mitjans de comunicació participin també dels valors de respecte, convivència i no-refús que demanarem al conjunt dels mitjans que operin en el nostre territori. De moment, és tan sols una pinzellada per ser atents a un fenomen que pot arribar a existir. Més endavant, pot demanar també una actuació específica.

Encara una segona coda: la via de l'autoregulació, per tal de ser efectiva, demana que es faci en paral·lel al que podríem anomenar una pedagogia sobre els mitjans. En altres paraules, cal ensenyar a llegir els mitjans, per tal d'evitar que es projectin damunt d'ells tòpics que de vegades són els mateixos mitjans els primers en alimentar. Per exemple, és imprescindible que els receptors dels mitjans abandonin la idea d'acta notarial, de retrat fidel i detallat de la realitat. Cal també que es combatin els tòpics sobre el caràcter objectiu de la feina periodística, com si allò que és o deixa de ser notícia fos una característica de l'objecte i no una valoració del subjecte. Si no expliquem bé allò que són i que poden ser, i fins i tot que han de ser, els mitjans de comunicació per tal de fer bé la seva feina, no ens ha d'estranyar que se'ns demanin coses que no són al nostre abast o que entren en contradicció amb la nostra responsabilitat central, que és la d'informar i interpretar.

Sabem, en conclusió, que els mitjans de comunicació són avui la gran fàbrica d'estereotips, d'imatges, d'actituds i de valors que té la nostra societat. Sabem també que aquests valors no es construeixen en el laboratori dels mitjans i s'injecten a la societat, sinó que es construeixen precisament en unes relacions dialèctiques i dinàmiques. Finalment, en un àmbit democràtic, sabem que el capital més preuat dels mitjans de comunicació és la seva credibilitat, és a dir, la confiança dels seus receptors. Una confiança que exigeix oferir-los tota dada informativa que el ciutadà pugui considerar rellevant, sense censures ni autocensures. L'única forma de relacionar tots aquests requeriments socials diversos que, al voltant del fet migratori -com d'altres fets- es projecten sobre els mitjans és que aquests mitjans elaborin i publicitin els seus compromisos, els seus codis ètics, i que els compleixin, amb l'ajuda d'organismes independents que vetllin per l'acompliment. Uns compromisos ètics que, al marge de legítimes divergències polítiques, són, de fet, compromisos amb la veritat, la llibertat i la convivència. És a dir, amb la dignitat de les persones. De totes les persones.

Notes

- 1 **L'Acord sobre la política d'immigració a Catalunya** va ser el fruit dels treballs d'una Comissió d'Estudi sobre la Política d'Immigració a Catalunya formada, excepcionalment i per primera vegada en la dinàmica parlamentària catalana, per representants de tots els grups presents a la Cambra i per una sèrie d'experts designats pel propi Parlament: Anna Cabré, Salvador Cardús, Andreu Claret, Manuel Delgado, Salvador Giner, Joaquim Giol, Carles Navales, Àngels Pasqual, Jordi Porta, José Luis Salido, Josep Maria Terricabras i Josep Ignasi Urenda. El document redactat per una ponència sorgida d'aquesta comissió va ser aprovat per la unanimitat del Parlament de Catalunya el dia 27 de juny de 2001.
- 2 La celebració dels judicis i el seu tractament per televisió. Dictamen emès pel Consell de l'Audiovisual de Catalunya. Informe sobre el tractament televisiu del judici del crim d'Alcàsser. Barcelona, 6 d'octubre de 1997
- 3 Pla Interdepartamental d'Immigració. 2001-2004. Programa núm. 15.9 Departament de Benestar Social. Protecció de la cultura i de la imatge de la immigració en els mitjans de comunicació social. Volum primer. Pàgines 293 i 294.